

Kristofer Lehmkuhl Forelesning 1972

NORGES BANKS
SAMARBEID MED
STATSMAKTENE,
BANKENE
OG
UTLANDET

KNUT GETZ WOLD

Norges Handelshøyskole

NORGES BANKS
SAMARBEID MED
STATSMAKTENE,
BANKENE
OG
UTLANDET

KNUT GETZ WOLD

Kristofer Lehmkuhl Forelesning
Norges Handelshøyskole

Bergen 20. september 1972

Statsråd

KRISTOFER LEHMKUHL

(1855—1949)

var en utrettelig forkjemper for Norges Handelshøyskole. Kanskje mer enn noen annen har han æren av at NHH ble opprettet, og helt til sin død fulgte han virksomheten med en aldri sviktende interesse. Han er derfor med rette blitt kalt «Høyskolens far».

Tidligere KRISTOFER LEHMKUHL FORELESNINGER:

- 1958 *Sjur Lindebrække*: Kapitalbehov, kredittrestriksjoner og foretningssbankenes utlånspolitik med forord av rektor, professor Rolf Waaler og en biografi over Kristofer Lehmkühl av prof. dr. Anton Mohr.
- 1959 *O. T. Jarlsby*: Perspektiver og problemer i papirindustrien.
- 1960 *Frithjof Bettum*: Hvalfangstens utvikling og dens hovedproblem i dag.
- 1961 *Fredrik Vogt*: Vannkraftens plass i vår økonomi.
- 1962 *Harald Throne-Holst*: Aktuelle problemer i forbindelse med omsetning av næringsmidler.
- 1963 *S. Walter Rostoft*: Samarbeidet mellom staten og næringslivet.
- 1964 *E. Wærenskjold*: Noen tanker om administrativ ledelse i dag og i morgen.
- 1965 *Erling D. Næss*: Tankfartens problemer og utsikter.
- 1966 *Aage W. Owe*: En industribedrift blir til. Erfaringer fra oppbyggingen av A/S Årdal og Sunndal Verk.
- 1967 *Rolf Østbye*: Strukturproblemer og industriforpliktelser.
- 1968 *O. R. Norland*: Bankenes rolle i det internasjonale penge- og kapitalmarked.
- 1969 *Arne Skaug*: Noen refleksjoner om norsk utenriksrepresentasjons arbeide i utlandet for norsk næringsliv.
- 1970 *Nils Astrup*: Noen tanker om utviklingen i Norsk skipsfart og Norsk industri i 1970-årene.
- 1971 *Hilmar Reksten*: Noen ideer om konkurransevillje og risikomentet under strukturendringene i norsk tankskipsfart.

I. Norges bank og statsmaktene

1. Norges Banks plass i styringsverket.

I vårt som i andre demokratier har Stortinget og regjeringen det avgjørende ord når det gjelder styringen av landet. Mange andre organer — offentlige og private — øver innflytelse på avgjørelsesprosessen. Kartleggingen av disse forholdene har til nå ikke nådd så langt hos oss som i flere andre land, men interessen for dem er økende.

I en spesiell stilling står de offentlige organer og institusjoner som har sin særlige organisasjon og innen lovgivningens rammer treffer selvstendige avgjørelser eller øver uavhengig innflytelse. Rettsvesenet er en av dem. Enkelte viktige høyesterettsavgjørelser har åpenbart faktisk satt skille også rent politisk. Universitetene og høyskolene er et annet eksempel. Nylig har rektor ved Universitetet i Oslo minnet om at Universitets selvstyre representerer en frihet med sine bestemte grenser. Statskirken er en tredje institusjon med betydelig grad av selvstyre.

Norges Bank kan ikke måle seg med noen av disse, selv om flere forfattere har ment å finne paralleller mellom presteskapet og sentralbankyrkets utøvere.

En liknende tankegang ligger kanskje bak den oppfatningen enkelte har også i dag, at dersom sentralbanken hadde en helt selvstendig stilling og gjorde utstrakt bruk av denne selvstendigheten, ville det ligge i sentralbankens hånd å sikre en stabil pengeverdi. Men ikke bare de som tror på slike muligheter, går inn for å gi sentralbanken en meget høy grad av autonomi. Dette er det ene ytterliggående syn på sentralbankens stilling og oppgaver.

Det annet ekstreme syn er at det egentlig ikke er behov for noen selvstendighet i det hele. Sentralbanken bør etter denne oppfatning være en avdeling av Finansdepartementet eller iallfall organisert på en måte som legger ledelsen helt ut under Finansdepartementets løpende styring og direkte instruksjonsmyndighet. Mellom disse to ytterliggående alternativer ligger et vidt spektrum av muligheter. Mellom dem ligger også de som er av konkret interesse i dag.

Ser en på andre sentralbankers stilling, kan det vel som et generelt omdømme sies at selvstendigheten er særlig omfattende i land som Sambandsstatene, Vest-Tyskland og Belgia. Men tendensen også i disse landene synes å gå i retning av å begrense handlefriheten og i større grad underordne den regjeringens ønskemål og den alminnelige økonomiske politikken. Den franske nasjonalbanken synes på den andre siden å ha liten handlefrihet i forhold til Finansdepartementet.

La meg her peke på at intet vestlig land overhodet har tatt skrittet fullt ut og faktisk gjort sentralbanken til en departementsavdeling eller -direktorat. Sentralbankene har overalt sin selvstendige organisasjon med et særlig og omhyggelig utformet styresett. Dette forholdet må vel kunne tas som en sterk indikasjon på at erfaringen viser at en slik styreform er av verdi.

Loven om Norges Bank ble til i 1892 under helt andre forhold enn i dag og har senere ikke vært underkastet noen grunnleggende revisjon. Den er derfor helt utidsmessig, og en rekke av bestemmelsene i loven kan i praksis ikke etterleves. Direktør Erik *Brofoss* har i et foredrag: «Sentralbankens statsrettslige og forvaltningsrettslige stilling», som er trykt i *Statsøkonomisk Tidsskrift* 1960, gitt en inngående analyse av de rettslige problemene en her møter. Det utvalget som ble nedsatt i 1968 med høyesterettsjustitiarius Rolv *Ryssdal* som formann, har til oppgave å legge fram utkast til ny lov om pengevesenet og Norges Bank. Det er å håpe at dette utvalget kan legge fram innstilling i løpet av et års tid.

2. Den historiske utvikling av sentralbankens stilling.

Når sentralbanken tidligere ofte hadde en tilsynelatende mer «selvstendig» stilling enn i dag, berodde det i stor utstrekning på en illusjon. I gullstandardens glanstid hadde en et system med faste valutakurser, frie kapitalbevegelser og få virkemidler i den økonomiske politikken. Sentralbankens faktiske handlefrihet i motsetning til dens formelle var sterkt bundet under dette system. En for ekspansiv kredittpolitikk med relativt rommelig likviditet og lavere rentesatser enn i utlandet ville f. eks. føre til utgang av gull og ville måtte møtes med diskontoøking og kredittilstramming. «Friheten» hadde sine trange grenser.

Til en viss grad gjaldt det samme ved kapitaltilstrømming utenfra og inngang av gull. Men bare til en viss grad. Alt den gangen var det forskjell mellom det økonomiske og moralske press som ble lagt på underskottslandene og overskottslandene. Som blant andre Arthur I. Bloomfield har påvist i detalj, var det en sterk tilbøyelighet hos overskottslandene til å akseptere økingen i gullreservene uten å la den slå ut i en motsvarende innenlandsk kreditteksponasjon. Det som i dag gjerne omtales som «assymetri» mellom overskottsland og underskottsland, gjorde seg gjeldende alt den gangen.

Sentralbanken var vokter av gullbeholdningen og de faste valutakursene, men ikke av pengeverdien. I tiden fra århundreskiftet til 1914 steg prisnivået med over 40 % uten at det førte til noen reaksjon.

Den første verdenskrigen brøt med gullstandardsystemet og de frie kapitalbevegelser. Gjennomføringen i mellomkrigstiden i form av en gullvalutastandard basert på de gamle pariteter, førte i en rekke land til en deflasjonistisk politikk under slagord som "back to normalcy" eller om at pundet igjen burde bli i stand til å "look the dollar into the face". Mange lands sentralbanker assosierte seg sterkt med denne politikken. Det gjaldt som kjent også direktør N. Rygg i Norges Bank.

Da slutten av 1930-årene gav en betydelig tilstrømming til Norges Banks gull- og valutareserver, skjulte en dette under

betegnelsen «valutagull» og aksepterte ikke den tilsvarende indre kreditt ekspansjon som en konsekvens. Norges Bank fulgte altså heller ikke spillereglene i systemet trass i at dette ville vært riktig økonomisk politikk i en situasjon med betydelig arbeidsløshet.

3. Sentralbanken i etterkrigstidens økonomiske politikk.

Den avgjørende endring i sentralbankens stilling kom med den andre verdenskrigen og utviklingen av den økonomiske politikken i etterkrigstiden. De grunnleggende økonomiske målsettingene i moderne velferdsdemokratier gjelder vekst, prisstabilitet og inntektsfordeling. Den økonomiske politikken ambisjonsgrad har økt enormt. Den meget sterke økingen av de offentlige utgiftene i prosent av bruttonasjonalproduktet har ført til en tilsvarende øking av finanspolitikken relative betydning. Det gjelder både direkte og gjennom virkningene på likviditetsstrømmene.

Karteller og prisavtaler spiller en stadig økende rolle for prisfastsettingen. Arbeidslivets organisasjoner øver en avgjørende innflytelse på lønnsutviklingen. Jordbruksprisene fastlegges gjennom forhandlinger mellom jordbruksorganisasjonene og staten med utgangspunkt i resultatet av lønnsforhandlingene, og fiskernes inntekter påvirkes også sterkt av støtteavtalen mellom staten og Norges Fiskarlag. Staten forsøker i det hele å samordne og styre utviklingen i de nominelle inntekter. Under slike forhold er det meningsløst å snakke om sentralbankens særansvar for prisutviklingen.

Men sentralbanken har fremdeles meget viktige oppgaver, spesielt i kredittpolitikken og valutapolitikken. Reguleringen av de internasjonale kapitalbevegelsene er nok ikke fullt effektiv, men gir i det minste den nasjonale økonomiske politikken i de enkelte land betydelig spillerom. Mulighetene og handlingsfriheten er i så måte langt større enn i den gamle gullstandardens dager. Kredittpolitikken spiller fortsatt en sentral rolle. Enkelte sosialøkonomer har villet tillegge "money supply" en helt avgjørende betydning for den økonomiske utviklingen.

Men selv om en ikke deler deres syn, er det klart at likviditetsreguleringen er et sentralt virkemiddel i den økonomiske politikken. Den løpende tilpassing blir av stor betydning. Og her spiller sentralbanken en særlig viktig rolle. Kredittpolitikken arbeider med en sterkere selektivitet, en større differensiering enn det tidligere var vanlig.

Men samtidig må en være oppmerksom på at en rekke nye bånd har kommet istedenfor de gamle. *Det internasjonale valutafond*, *OECD*, *EF* og andre organisasjoner har trukket opp retningslinjer f. eks. for adgangen til valutakursforandringer, til regulering av kapitalbevegelser osv.

4. Norges Banks styresett.

Når en rent konkret vil beskrive og vurdere Norges Banks stilling overfor statsmaktene, faller det naturlig å ta utgangspunkt i det særlige styresettet som sentralbanken har fått. I likhet med forholdet i andre land tar dette styresettet sikte på å trygge dens innflytelse på avgjørelsesprosessen.

Norges Bank har et representantskap på 15 medlemmer. Det består gjerne av aktive politikere eller tidligere politikere og gjenspeiler den politiske situasjon i Stortinget. Kristofer *Lehmkuhl* gjorde selv en meget verdifull innsats som medlem av Norges Banks representantskap gjennom nesten et kvart hundreår — fra 1908 til 1932.

Av de 5 direksjonsmedlemmene er de to faste medlemmene — formannen og nestformannen — oppnevnt av Kongen, mens de tre andre velges av Stortinget på bakgrunn av den politiske stilling der. Inntil 1965 var det f. eks. to arbeiderpartimedlemmer og et ikke-sosialistisk medlem, mens situasjonen etter 1965 har vært den omvendte.

Norges Bank har ikke formelt noen administrerende direktør. I atskillig utstrekning har nok direksjonens formann funksjoner som ellers naturlig ville falle til et slikt verv. Men det gjelder bare delvis. Det er en realitet at Norges Bank styres av direksjonen som et kollegium. I slutten av 1950-årene ble det gjennomført en nyordning med et *administrasjonsutvalg*, der de 5

direktørene for hovedsetets avdelinger er med, og der fra i år av også representanter for funksjonærene er medlemmer. Utvalget står for den indre administrasjon av banken. Det avgjør selv visse saker og gir ellers innstilling til direksjonen om saker som skal avgjøres der eller i representantskapet.

Når flere meget framtreddende og aktive stortingsrepresentanter sitter i direksjonen for Norges Bank, kan dette skape problemer når det gjelder utøvelsen av sentralbankens rolle. En slik situasjon var til stede i perioden fra 1965 til 1969 da alle de tre stortingsvalgte direksjonsmedlemmer var stortingsrepresentanter, hvorav en var tidligere statsminister, en var odelstingspresident og Industrikomiteéns formann og en var et framtreddende medlem av et tredje politisk parti. Det er klart at en slik konstellasjon kan skape visse problemer når det gjelder Norges Banks rolle som rådgiver for regjeringen i konkrete og kanskje politisk omstridte saker som direksjonen tar stilling til og som senere kommer til behandling i Stortinget.

5. Bankens selvstendighet. Diskonto og valutakurser.

Visse viktige økonomisk-politiske avgjørelser hører formelt under Norges Bank. Det gjelder f. eks. fastsettingen av diskontosats. Dette er imidlertid ikke lenger noen realitet. Så sent som i 1936 hevet Norges Bank diskontoen i en situasjon hvor regjeringen enstemmig var av den oppfatning at endringen ikke burde ha vært foretatt. I Sverige foretok Riksbanken en diskontoøking i juli 1957 uten engang å underrette regjeringen. Saken førte til at formannen i styret (bankofullmæktige) måtte gå av, mens Riksbanken fra representanter for næringslivet og andre fikk lovord for å ha hevdet bankens selvstendige stilling. Slike tilfelle ville være utenkelige både i Norge og sikkert også i Sverige og i de aller fleste andre land i dag. En særlig grunn for dette her i landet er også at enkelte sentrale rentesatser i så høy grad tillegges politisk betydning. I Storbritannia ble prinsippet at en forandring i diskontosatsen krever finansministerens samtykke, fastslått allerede i 1917.

Når det gjelder valutakursene, var situasjonen alt i mellom-

krigstiden den at den reelle avgjørelse faktisk ble truffet av regjeringen. Det var f. eks. tilfellet i 1931. Når det gjelder Ryggs meget omstridte «paripolitikk» i 1920-årene, bør det for øvrig også nevnes at hans standpunkt var i samsvar med den sittende regjering, spesielt med statsminister *Mowinckels* og statsminister *Lykkes* standpunkt. Det som kan bebreides ham, er at han gav regjeringene dårlige råd, som disse fulgte, men ikke at Norges Bank førte en politikk i strid med regjeringenes ønskemål. Under det nåværende system regulerer forholdet til Det internasjonale valutafond kursendringene, og det sier seg derfor selv at paritetsendringer også rent formelt må behandles av regjeringen. Innen de svingningsmarginer som til enhver tid er godtatt av Det internasjonale valutafond, vil imidlertid Norges Bank kunne øve en betydelig innflytelse. Når vesentlige forskyvninger her er aktuelle, vil det i praksis bli tatt kontakt med Handelsdepartementet. Det gjaldt i enda høyere grad i den perioden fra august til desember 1971 da en hadde flytende valutakurser uten noen fastlagte svingningsmarginer.

Et særlig problem ved endringer av paritetene er forholdet til Stortinget. I praksis vil det ofte være vanskelig — om overhodet mulig — å bringe Stortinget inn på en effektiv måte. Men er Stortinget samlet, vil det i slike tilfelle bli tatt kontakt med vedkommende stortingskomité. Det gjaldt f. eks. både i 1967 og i 1971.

6. Sentralbanken som rådgiver.

Det karakteristiske for Norges Banks stilling i dag overfor statsmaktene ligger imidlertid ikke i den formelle avgjørelsesretten på bestemte områder, men i en *rådgivervirksomhet* i særlige former og en *rett* og *plikt* til å ta *initiativ* og komme med *forslag*. Dette kommer klart til uttrykk i loven om adgang til regulering av penge- og kredittforholdene av 1965, der § 3 lyder slik:

«Før Kongen treffer bestemmelse i medhold av denne lov, skal Norges Bank gis anledning til å uttale seg».

I medhold av denne loven kan Kongen treffe bestemmelse om bruk av et vidt spektrum av virkemidler, som likviditetsreserver, valutadekningsreserver, tilleggsreserver, plasseringsplikt, direkte utlånsregulering for visse kredittinstitusjoner, høyeste rentesats for utlån og emisjonskontroll foruten om oppgaveplikt på visse områder. Alle disse bestemmelsene med unntak av valutadekningsreserver og maksimalrenter har vært brukt eller blir brukt i praksis.

Bruken av kredittloven finner sted på bakgrunn dels av de retningslinjene for kredittpolitikken som er trukket opp i nasjonalbudsjettet, dels av den faktiske utvikling ute og hjemme i løpet av året. I nasjonalbudsjettets opplegg spiller igjen kredittbudsjettet en viktig rolle. Utarbeidningen av dette foregår i nøye samarbeid med Norges Bank. Dette samarbeidet foregår dels ved direkte kontakt, dels i det såkalte Arbeidsutvalg for nasjonalbudsjettet, der nestformannen i direksjonen er medlem, og dels i de to viktige samarbeidsorganer for kredittpolitikken: Det kredittpolitiske råd og Den kredittpolitiske samarbeidskomité, der Finansdepartementet, Norges Bank og kredittinstitusjonene er representert.

Når det gjelder Norges Banks daglige virksomhet i likviditetstilpassingen gjennom utlån til bankene, kjøp og salg av verdipapirer osv., skjer dette i samsvar med generelle regler som er trukket opp etter samråd med Finansdepartementet. Det sier seg likevel selv at de konkrete daglige enkeltavgjørelser på disse områdene vil romme atskillig spillerom for selvstendig skjønn i lys av de generelle retningslinjer.

Loven om Norges Bank forbyr banken å stå i forskudd til staten. Men den kan selvsagt kjøpe statspapirer når det er behov for det som ledd i likviditetsreguleringen.

Blir så rådene — forhåpentlig gode råd — fulgt? Her spiller formene en viktig rolle. En embetsmann i Finansdepartementet gir også råd til finansministeren. Men han kan ikke *på sitt eget fagområde* appellere til offentligheten for å fremme sine synsmåter. Norges Banks stilling er her en helt annen. Det er en alminnelig godtatt del av spillereglene at bankens ledelse

kan henvende seg til offentligheten. Det skjer her i Norge spesielt gjennom formannens årstale, men også ellers. For denne talen er formannen alene og ikke direksjonen ansvarlig. En liknende praksis er vanlig i de aller fleste land. Ofte er de offentlige meningsytringer gjennom foredrag, taler, artikler osv. hyppigere enn her. De har normalt en meget frittalende karakter, også når det gjelder finanspolitikken.

Det er — eller bør være — en belastning å gå imot en tilråding fra Norges Banks direksjon på et viktig fagområde, særlig dersom det er sentralt for bankens stilling og arbeidsoppgaver og der den kan antas å rå over en viss sakkunnskap. Den særlige måten bankens øverste organer er rekruttert på, bør dessuten ha sikret en rimelig politisk balanse i den grad slike vurderinger spiller en rolle for tilrådingene.

Norges Banks råd gjelder hele den økonomiske politikken. Men i praksis ligger et særlig tyngdepunkt på kredittpolitikken. Herved skapes en nyttig balanse overfor finanspolitikken. Det er nemlig et grunnproblem i utformingen av en hensiktsmessig "policy mix" i økonomisk politikk i de fleste land i våre dager at kredittpolitikken lett blir *overbelastet* og får til oppgave å rette opp en for svak finanspolitikk. Den kan bli en slags salderingsfaktor dersom det ikke finnes et institusjonelt system som skaper en motvekt mot en slik utvikling gjennom formene for avgjørelsesprosessen på dette området.

Her kan det være naturlig å ta opp «scapegoat»-teorien. Viktige avgjørelser i den økonomiske politikken innebærer oftest en politisk belastning i visse retninger. Visse formål blir preferert, mens andre blir holdt tilbake. Står en, slik tilfellet gjerne har vært i etterkrigstiden, overfor alminnelige pressproblemer i økonomien, som nødvendiggjør tilstrammings tiltak, kan det være lettere å treffe avgjørelser om slike tiltak dersom en har en tilråding fra et uavhengig organ å holde seg til. En sentralbank bør i så fall være villig til å være «syndebukk».

Det bør understrekes at det ikke dreier seg om noe mer enn en rådgiverrolle for sentralbanken. Et interessant eksempel

er at mens avgjørelsen når det gjelder tillatelse til å legge ut obligasjonslån på det norske marked opprinnelig var lagt til Norges Bank, tok banken selv i 1955 initiativet til å overføre disse avgjørelser, som ofte også må bære preg av politiske avgjørelser, til Finansdepartementet. Banken gir en tilråding, men departementet avgjør saken.

I ordskiftet etter et foredrag som sjefen for Bank of Canada, Louis *Rasminsky*, holdt i The Per Jacobsson Foundation i 1966, sa han bl. a. følgende:

«It seems to me that the meaning of independence of the central bank is not an independence *from* government, it is an independence *within* government. The central bank is a part of the apparatus of government and, within that context, it must find — and these will differ from country to country — arrangements which permit it to use its power effectively and without political interference. But I do not think this can effectively be done in a way which results in a continuous conflict or opposition between government and central bank. I insisted in my lecture that both government and central bank must regard themselves as responsible for the monetary policy that is followed.»

7. Valutapolitikk.

Norges Bank forvalter landets offisielle valutareserver. Storparten av dem plasseres i amerikanske statspapirer. En del plasseres også i forretningsbanker i USA og andre land. Visse beløp har vært plassert i dollar i Bank for International Settlements. Oppstår det mer prinsipielle spørsmål på disse områdene, vil saken bli tatt opp med regjeringen, i praksis med Handelsdepartementet. Det gjelder f. eks. når det har vært spørsmål om bruk av gullreserven til innskott i Det internasjonale valutafond eller andre plasseringer av mer prinsipiell karakter.

Når det gjelder valutaforvaltningen ellers, spesielt kontrollen med kapitalbevegelser, gir valutaloven av 1950 Handelsdepartementet fullmakt til å gi «føresegner» om valutareguleringen. Slike regler er gitt i Handelsdepartementets bestemmelser av

1955, som stort sett nøyer seg med å sette forbud mot valuta-transaksjoner uten tillatelse av «departementet eller Norges Bank». Norges Bank handler som forvaltningsorgan for Handelsdepartementet ved gjennomføringen av valutareguleringsbestemmelsene og kontrollen med at reglene overholdes. Retningslinjene, bl. a. når det gjelder kontrollen med kapitalbevegelser mellom Norge og utlandet, fastlegges av departementet etter tilråding fra *Valutarådet*. Norges Bank er ikke i valutaloven sikret noen *rett* til å uttale seg og komme med sine tilrådinger før avgjørelse treffes, slik tilfellet er i den kredittpolitiske lovgivning. Dette er prinsipielt lite tilfredsstillende. Realiteten er likevel en annen og bedre. Valutarådet, som ble opprettet i 1947, er et viktig samordningsorgan, hvis innstillinger i valutapolitiske spørsmål Handelsdepartementet og Norges Bank normalt følger. Formannen og nestformannen i direksjonen for Norges Bank er henholdsvis formann og nestformann i Valutarådet, som for øvrig har representanter for Handelsdepartementet, Utenriksdepartementet, Finansdepartementet, Industridepartementet og Statsministerens kontor. Direksjonens nestformann er nestformann i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid, hvor handelsministeren er formann.

8. Bankstruktur. Norges Banks utlånspolitik og avdelinger.

Et viktig område for Norges Banks rådgivende virksomhet er bankstrukturpolitikken. Etter forutgående utredninger i Bankstrukturkomitéen og behandling i Stortinget er det trukket opp generelle retningslinjer for myndighetenes holdning til sammenslutning av banker, filialoppretting osv. På dette området står en i praksis overfor et sterkt press fra ulike interessegrupper. De konkrete vurderingene gir ofte et vidt spillerom for skjønn. Både Norges Bank og Bankinspeksjonen uttaler seg om disse sakene før Finansdepartementet treffer sin avgjørelse.

Norges Bank har fremdeles direkte utlån til næringslivet. Det gjelder særlig til fiskeforedlingsbedrifter i Nord-Norge. Dette er ikke noen prinsipielt ønskelig situasjon, og Norges Bank arbeider med sikte på å avvikle disse utlånene. Men

dette tar nødvendigvis tid. De private forretningsbankene i distriktene er ofte lite villige til å overta disse utlånene, dels har de ikke tilstrekkelig kapasitet til å gjøre dette. Avgjørelser om slike utlån er naturligvis selvstendige vedtak som treffes av Norges Banks direksjon etter tilråding fra den lokale bestyrelse i den avdeling av banken der utlånene er plassert. Situasjonen blir en annen for de statsgaranterte fiskelån, der staten har risikoen. Retningslinjene for utlånsvirksomheten på dette området preges naturlig av de ønskemål Stortinget og regjeringen har i så måte.

Norges Banks egen organisasjon reiser også spørsmålet om forholdet til statsmaktene. Loven legger avgjørelsen om opprettelse eller nedleggelse av avdelinger av Norges Bank til direksjonen og representantskapet i fellesskap. Fra Norges Banks side er det gjort flere framstøt for å få redusert antallet av avdelinger, som med vår tids økonomiske og kommunikasjonsmessige forhold er større enn hva som svarer til behovet. På grunn av sakens politiske betydning er den regelmessig blitt lagt fram for Stortinget, hvis flertall imidlertid kategorisk har avvist alle forslag om å legge ned avdelinger av Norges Bank. Vi må bare konstatere at vår argumentasjon ikke har ruppet fram. Det kan da være en trøst å vite at stortingsdebatten om denne saken viste at flertallet mener at Norges Banks avdelinger spiller en helt avgjørende rolle for hele næringslivets stilling og utvikling i de distriktene det gjelder.

9. Instruksjonsparagraf.

I Storbritannia har en siden 1946 en egen paragraf som gir Finansdepartementet adgang til å instruere Bank of England. Denne bestemmelsen er hittil aldri blitt brukt. Spørsmålet om å ta inn en liknende bestemmelse i den nye loven om Norges Bank kan komme opp. Det er vanskelig å skjønne at en slik bestemmelse skulle kunne fylle noe behov. Hvis den nye loven om Norges Bank eller den kredittpolitiske loven kommer til å inneholde bestemmelser om at f. eks. diskontoforandringer også formelt skal avgjøres av regjeringen, vil det enda mindre være

noe behov for en slik instruksjonsparagraf. Hva skulle den for øvrig ta sikte på? Skal Finansdepartementet instruere Norges Bank om hvilke råd den skal gi Finansdepartementet? Skal Finansdepartementet instruere Norges Bank om hvilke råd den skal gi Handelsdepartementet på det valutapolitiske området? Skal Finansdepartementet instruere Norges Bank om å gi lån til en bestemt bedrift i Nord-Norge, en instruksjonsmyndighet som i tilfelle ville gå ut over den myndighet departementet har når det gjelder statsbankene og deres styrer?

10. Kontakt og samråd.

Et viktig ledd i samarbeidet mellom Norges Bank og statsmyndighetene er de regelmessige og hyppige møter som holdes mellom Norges Banks ledelse på den ene siden og finansministeren eller handelsministeren og deres medarbeidere på den andre siden. Slike møter gir gode muligheter for å hevde Norges Banks syn på en uformell måte, og for på den andre siden å gjøre seg kjent med oppfatningen på regjeringshold. De reduserer i vesentlig grad eventuelle konfliktmuligheter. Det samme gjelder det utstrakte løpende samarbeid mellom administrasjonen i departementene og Norges Bank.

Norges Banks samarbeid med statsmaktene gjelder naturlig nok til daglig oftest regjeringen. Finansdepartementet og Handelsdepartementet står i en særstilling. Men også med Utenriksdepartementet og Industridepartementet er det omfattende og hyppige forbindelser. Ved enkelte særlig viktige høve har formannen, eller i hans fravær nestformannen, i direksjonen vært tilkalt til vedkommende regjeringskonferanse som har behandlet saken.

Regjeringen utøver igjen sin myndighet i økonomisk politikk med utgangspunkt i Stortingets vedtak. Behandlingen av nasjonalbudsjettet og statsbudsjettet spiller her en særlig viktig rolle. Stortinget kan også ta standpunkt til Norges Banks virksomhet ved den årlige behandling av bankens beretning og regnskap. Tidligere ble årsberetning og regnskap sendt direkte til Stortinget. Det hang sammen med forestillingen

om at banken på en særlig måte var Stortingets bank. Fra 1949 sendes imidlertid beretning og regnskap til Finansdepartementet, som legger dem fram for Stortinget.

Det er bankens egne organer som tar standpunkt til disponeringen av overskottet. Storparten blir overført til kursreguleringsfondet, noe devalueringen av dollaren i fjor viste behovet for. Ellers blir en ikke ubetydelig del overført til staten.

I etterkrigstiden har en i Norge i praksis sett hvordan samarbeidet mellom sentralbanken og regjeringen arter seg under moderne forhold. Direktør Gunnar *Jahn* var formann i direksjonen for Norges Bank i 8 år, mens det satt en arbeiderpartiregjering, og direktør Erik *Brofoss* var formann i 5 år mens det satt en ikke-sosialistisk regjering. Det dreier seg her om to av Norges aller mest framtreddende politikere. Så vidt jeg vet, har aldri noen reist tvil om deres lojalitet overfor regjeringen og gode samarbeid med den. Den eventuelle risiko som kunne tenkes å foreligge for en uheldig bruk av den innflytelse stillingen i ledelsen for Norges Bank gir, har overhodet ikke manifestert seg.

Lovgivningen i de fleste land har en sikkerhetsklausul som gir adgang til å avsette sentralbanksjefen. Det gjelder også her i landet for direksjonens formann og nestformann. Etter krigen har denne bestemmelsen ikke blitt brukt i noe annet land enn i Canada, der den kom som avslutning på en tilspisset strid preget av personlige motsetningsforhold.

Sverige er det eneste land der sentralbanksjefen ikke samtidig er formann i styret for sentralbanken (bankofullmäktige). (I Japan åpner imidlertid loven adgang til å innføre en slik ordning.) Oppdelingen er i Sverige i hovedsak historisk betinget, og synes ikke lenger å tilsvare noen realitet. Å innføre en slik ordning her, som Penge- og bankkomitéen av 1950 var inne på, synes lite heldig, fordi den i så fall lett ville svekke mulighetene for å gjøre sentralbankens innflytelse gjeldende både innad og særlig utad overfor andre sentralbanker og internasjonale institusjoner. En sentralbank står i så måte i en

vesensforskjellig stilling og har helt andre oppgaver enn f. eks. en stor forretningsbank eller et stort industriselskap.

Som nevnt, er det tidligere i år innført en ordning med funksjonærrepresentasjon i administrasjonsutvalget. Denne ordningen bør lovfestes i samband med lovrevisjonen. Det kan være vanskelig å begrunne en direkte funksjonærrepresentasjon i direksjonen, fordi dens hovedoppgaver er tilrådinge og initiativ om kreditt- og valutapolitikk osv. Annerledes stiller saken seg når det gjelder den løpende administrasjon og forvaltning av banken. Her har bedriftsdemokratiet en viktig rolle å spille også i Norges Bank, og det bør gradvis utbygges videre.

II. Norges Bank og bankene

1. Bankenes bank.

Norge har 37 forretningsbanker og 465 sparebanker. Norges Bank betegnes ofte som bankenes bank. Den spiller en viktig rolle som likviditetsregulator. Bankene har sine folioinnskott i Norges Bank og kan trekke sine kortsiktige likviditetslån der etter behov.

Etter som bankenes lån i Norges Bank vokser i varighet og størrelse, øker rentesatsen. En har altså en gradvis virkende bremsemekanisme. Reglene for den er et viktig kredittpolitisk virkemiddel. Dessuten gir Norges Bank lån på særvilkår der f. eks. distriktspolitiske, næringspolitiske, sesongmessige eller andre spesielle omstendigheter betinger dette. Slike lån på særvilkår er imidlertid begrenset i tall og i størrelse.

Norges Bank forvalter som nevnt landets offisielle valuta-reserver og har også av denne grunn en omfattende forbindelse med bankene. Før 15. august 1971 fastsatte Norges Bank valutakursene. Senere fastsettes kursene i Norge, slik tilfellet også er i de fleste andre land, av bankene i samsvar med markedets stilling. Norges Bank har fra tid til annen intervenert i valutamarkedet for å hindre for store kursutsving innen de tillatte grenser. Etter at Norges Bank fra 23. mai i år tiltrådte avtalen mellom sentralbankene i EF-landene og søkerlandene om begrensning av svingningsmarginene mellom disse landenes valutaer til 2¼%, skjer slik intervensjon overfor andre europeiske valutaer bare om kursene når disse snevrere yttergrensene (den såkalte «slangen») og bare i de aktuelle EF-valutaer. Overfor dollar og andre valutaer er svingningsmarginen fremdeles 4½% i samsvar med Washington-avtalen

av desember i fjor. Intervensjon i dollar kan ifølge den europeiske valutaavtalen bare skje på yttergrensene for å holde kursen innenfor denne marginen på $4\frac{1}{2}\%$ (den såkalte «tunnelen»). Systemet begrenser sterkt Norges Banks aktive intervensjonsmuligheter i forhold til situasjonen tidligere.

Reglene for valutabankenes nettoposisjon overfor utlandet og deres opplåning i utlandet fastlegges av Norges Bank etter drøfting i Valutarådet og i samråd med Handelsdepartementet. Inntil nylig nyttet bankene sine valutabeholdninger i betydelig grad som en likviditetsregulator. Ved påkjenning, f. eks. i forbindelse med skatteterminene, skaffet bankene seg gjerne likviditet både ved trekk på sine folioinnskott i Norges Bank, ved opplåning i Norges Bank og ved salg av valuta til Norges Bank, og omvendt når likviditetssituasjonen igjen bedret seg. På grunn av begrensningen i Norges Banks intervensjonsadgang under det nye systemet har bankenes bruk av valutareservene for likviditetsregulerende formål senere hatt mindre omfang.

2. Samarbeidsorganer.

Norges Banks oppgaver i likviditetsregulering og valutakontroll medfører en stadig løpende kontakt med bankene. Utformingen og gjennomføringen av de gjeldende bestemmelser drøftes regelmessig i møter med representanter for bankene.

Men denne kontakten går videre. På det mer offisielle plan er det som nevnt etablert to samarbeidsorganer mellom myndighetene og bankene, en *Kredittpolitisk samarbeidskomité* på tjenestemannsnivå og et *Kredittpolitisk råd* med representanter for ledelsen i de forskjellige institusjoner. Komitéen på tjenestemannsplanet skal drøfte løpende spørsmål i forbindelse med gjennomføring av penge- og kredittpolitikken og forberede saker for Det kredittpolitiske råd. Den holder forholdsvis hyppige møter.

Det kredittpolitiske råd skal ha som mandat å drøfte hovedproblemer i forbindelse med utformingen og gjennomføringen av penge- og kredittpolitikken, spesielt i forbindelse med utarbeidingen av regjeringens meldinger til Stortinget om den

økonomiske politikk (nasjonalbudsjett og revidert nasjonalbudsjett). Det forutsettes at Rådet møter minst tre ganger i året.

Finansdepartementet, Norges Bank, Den norske bankforening, Sparebankforeningen og Livsforsikringsselskapenes forening er representert i begge samarbeidsorganene.

Finansministeren er formann i Det kredittpolitiske råd, mens ekspedisjonssjefen i departementets økonomiavdeling er formann i Samarbeidskomitéen. Finansdepartementet fungerer som sekretariat for Samarbeidskomitéen. Sakene til Rådet blir som hovedregel forberedt gjennom arbeidet i Den kredittpolitiske samarbeidskomité.

Inntil 1. juli 1965 da loven om adgang til regulering av penge- og kredittforholdene trådte i kraft, spilte *Samarbeidsnemnda* en viktig rådgivende rolle. Også Samarbeidsnemnda hadde representanter for Finansdepartementet, Norges Bank og kredittinstitusjonenes organisasjoner. Formannen i Norges Banks direksjon var formann i nemnda. Det lyktes der å komme til enighet om avtaler blant annet om utlånstak, om kjøp av obligasjoner, om rentepolitikken på visse områder osv. En analyse av resultatene av dette samarbeidet viser nok visse svakheter når det gjaldt gjennomføringen av avtalene, men stort sett må en kunne si at erfaringene var gode.

3. *Den kredittpolitiske lov.*

Den nye kredittpolitiske loven av 1965 førte til at kredittinstitusjonene trådte ut av dette samarbeidet. Debatten omkring denne loven var meget tilspisset. Det ble talt om en tvangslov, diktatorisk kontroll over penge- og kredittvesenet, om å vifte med en revolver, brudd med rettsstatens prinsipper og liknende uttrykk som virker ganske sterke selv i denne Fellesmarkedsdebattens tid. Det ble hevdet at partene ikke lenger kunne forhandle på like fot når myndighetene kunne gjøre bruk av bestemmelsene i loven.

Dette resonnementet var imidlertid ikke holdbart. Det er nå engang slik at myndighetene og kredittinstitusjonene står

overfor ulike problemer og har et ulikt ansvar. Ansvaret for landets penge- og kredittpolitikk hviler i siste omgang på Storting og regjering. De kan ikke legge det over på andre. Myndighetenes representanter forhandler aldri formelt på like fot med næringsorganisasjonene når det gjelder å utøve forvaltningsmyndighet. Også i Samarbeidsnemndas tid var mulighetene til stede til å foreslå og få vedtatt lovregler dersom forhandlingene om frivillige avtaler ikke førte fram. Ved enkelte anledninger var det også meget nær ved å oppstå en slik situasjon at en særlov om plasseringsplikt ville blitt aktuell. Men myndighetene vil i praksis som regel legge stor vekt på kredittinstitusjonenes synsmåter.

Som alt nevnt, har de fleste av bestemmelsene i den kredittpolitiske loven blitt tatt i bruk. Det gjaldt allerede under samarbeidsregjeringen, og det gjaldt også slike bestemmelser som koalisjonspartiene hadde stemt mot i Stortinget.

Selv om en har en kredittpolitisk lov, foreligger det imidlertid et sterkt behov for samarbeid med kredittinstitusjonene om bruken av lovens bestemmelser eller om eventuelt ikke å bruke dem, men erstatte enkelte av dem med frivillige overenskomster. Et slikt samråd foregår nå i de nye samarbeidsorganene. Det øver stor innflytelse over utformingen av kredittpolitikken.

4. Norges Bank mellom bankene og Finansdepartementet.

Norges Bank spilte i Samarbeidsnemndas tid fram til 1965 naturlig en enda mer aktiv rolle enn tilfellet har vært senere. Sentralbanken ble i denne perioden på særlig synlig vis en «mellommann» mellom bankene og de øvrige kredittinstitusjonene på den ene siden og regjeringen og finansministeren på den andre. I betydelig grad har imidlertid dette vært tilfellet også senere. Norges Bank vil naturlig oftest innta et mellomstandpunkt i konstallasjoner der det er meningsforskjell mellom bankene og Finansdepartementet. Når det f. eks. gjaldt det forholdet som nylig oppstod, at en del banker beregnet høyere renter på 1. prioritets pantelån enn forutsatt i den såkalte renteforståelsen av 1969, fant Norges Bank å burde gå inn

for den svakest tenkelige form for reaksjon, en linje som også ble fulgt.

I sitt toveissamarbeid med bankene vil sentralbanken i stor utstrekning måtte bygge på «moral suasjon». Den vil samtidig måtte gjøre det klart at den ikke bare er statsmyndighetenes representant, men også bankenes «ombudsmann». Inkorporering av Bankinspeksjonen i Norges Bank vil øke Norges Banks effektive muligheter for å utøve denne rollen som mellommann.

Det er likevel klart at det forholdet at finansministeren siden 1965 har vært formann i det viktigste kredittpolitiske samarbeidsorganet, har betegnet noe nytt. Enkelte har ment at det kan diskuteres om det er prinsipielt heldig at en avgjørelse på denne måten så å si gjøres «inappellabel» i første omgang. Direktør Erik Brofoss sa om dette spørsmålet i sin årstale i 1970 blant annet:

«Men det bør i nærvær av finansministeren være tillatt å si at Det kredittpolitiske utvalg, med finansministeren som formann, neppe er det beste forum. Finansministeren bør i forhold til forhandlingsapparatet ikke være mer bundet enn det som følger av at hans embetsmenn deltar i drøftelsene.»

5. Samarbeid og meningsforskjell.

Forholdet mellom Norges Bank og bankene har forandret seg sterkt gjennom tidene. I forrige århundre så bankene i første rekke på Norges Bank som en konkurrent på grunn av den omfattende direkte utlånsvirksomhet som sentralbanken den gangen drev. De stilte seg derfor stort sett negativt til forsøkene på å markere bankens aktive oppgaver som landets sentralbank. Under bankkrisene i mellomkrigstiden var forholdet til dels anstrengt, blant annet på grunn av de sett med våre dagers øyne undertiden noe drastiske metoder som Norges Bank den gang nyttet ved kontroll med engasjementene i de bankene som søkte Norges Banks støtte.

I etterkrigstiden har situasjonen vært en helt annen, og samarbeidet går stort sett meget godt. Men klart nok vil det

være rom for meningsforskjell om den konkrete bruken av de kredittpolitiske virkemidlene. Bankene, som naturlig nok i første rekke er opptatt av sine egne primære interesser, vil lett se det slik at f. eks. økt bruk av likviditetsreserver og plasseringsplikt begrenser mulighetene for å dekke deres «egentlige» oppgaver. Prioriteringen mellom de formål bankenes direkte utlån tjener på den ene siden, og utlånene gjennom statsbankene og over obligasjonsmarkedet på den andre siden, er imidlertid en sak som fastlegges av regjeringen og Stortinget gjennom nasjonalbudsjettet og kredittbudsjettet, og som også må ses i nøye sammenheng med hele finanspolitikken. En annen prioritering må i tilfelle søkes godtatt på det politiske plan, og kan ikke indirekte søkes gjennomført ved en sterkere utlånseksponering enn forsvarlig med tilsvarende økte pressproblemer.

Når de totale rammer for den kredittseksjon som kan godtas, er fastlagt, har myndighetene i kredittlovens bestemmelser et omfattende register av virkemidler til styring av kredittstrømmene. Men bankene har både gjennom lån i Norges Bank og i utlandet store muligheter for likviditetstilpassing. Framfor alt gjør eksistensen av disse ordningene det mulig for dem å klare seg med mindre likviditet enn de ellers ville måttet ha. Selve vurderingen av behovet for likvider skifter også av andre grunner over tiden og med den aktuelle økonomiske situasjon. Det finnes ikke noen klar og entydig relasjon mellom likviditet og utlånsvolum. Derfor er det påkrevd at bankene på sin side er villige til å «spille med» ved å tillegge de målsettinger som regjeringen har foreslått og Stortinget har godkjent, stor vekt i sine disposisjoner.

Bankene vil gjerne feste seg ved at plassering i statspapirer og andre obligasjoner reduserer deres fortjenesteevne jevnført med direkte utlån og med rentenivået i utlandet. Denne saken har imidlertid flere sider. For tiden er renten på vanlige kort-siktige forretningsmessige utlån lavere i utlandet enn i Norge. For å hindre for sterk tilgang av likviditet fra utlandet og tilsvarende øking av pressproblemene må opptak av lån i

utlandet holdes innenfor et tak. Taket er fastlagt i nasjonalbudsjettet, og gjennomføringen av reguleringen av lån fra utlandet varetas av Handelsdepartementet og Norges Bank (avhengig av lånenes karakter, spesielt deres varighet) etter tilråding fra Valutarådet. Taket på opplåningen i utlandet betyr imidlertid at de norske forretningsbankene i ly av denne reguleringen kan sette høyere utlånsrenter enn tilfellet ville vært om de hadde fulgt det internasjonale rentenivået.

De fortjenestemarginer som norske forretningsbanker beregner seg ved omsetning av valuta, ligger jevnt over også høyere enn ved omsetning i utlandet. Også på dette området fører derfor kontrollbestemmelsene for valutaomsetningen til en utilsiktet beskyttelse av bankenes fortjenestemarginer. Jeg nevner disse forholdene som eksempel på konkrete saker som nok kan skape visse problemer i forholdet mellom Norges Bank og bankene.

Kredittpolitikken har også en kvalitativ side. Bankene har ubeskåret i behold den viktige maktposisjonen som gir dem høve til selv å allokere sine utlån til de ulike grupper av låntakere. Det er blant annet av denne grunn det er gjennomført en ordning hvoretter Kongen etter forslag av Norges Banks direksjon skal oppnevne en fjerdepart av medlemmene i representantskapet i de større forretningsbankene. Bankenes långivning behøver imidlertid ikke nødvendigvis å være upåvirket av myndighetenes generelle økonomisk-politiske mål. Gjennom de samarbeidsorganene som er opprettet, kan Finansdepartementet og Norges Bank gi uttrykk for ønskemål og komme med forslag i så måte. I en viss utstrekning har dette også vært gjort. Det har da gjerne gjeldt generelle kvalitative ønskemål av typen begrensning av forbrukslån, stimulering av lån til eksportbedrifter eller distriktpolitisk viktige bedrifter osv.

Det er naturligvis meget vanskelig å vurdere effektiviteten av slike generelle ønskemål. Faller de sammen med den vurdering bankledelsen selv har av økonomiske og ofte også av «moralske» grunner, har de sikkert større effektivitet enn om de bare er basert på en henvisning til nasjonalbudsjettets

retningslinjer. Jeg husker godt en samtale med en nå avdød hederskronet banksjef i en av storbankene. Han fortalte meg en gang i 1960-årene at han i sin ungdom en gang hadde kjøpt på avbetaling. Jeg forstod at han betraktet dette som et alvorlig feiltrinn som bare kunne unnskyldes med at det ikke hadde gjentatt seg senere. Under forhold hvor problemene med for sterkt utlånspress har vært dominerende, kan imidlertid slike synsmåter også være kredittpolitisk nyttige.

I bankstrukturpolitikken spiller som alt nevnt Norges Bank en aktiv rolle for å søke å gjennomføre de retningslinjer myndighetene trekker opp. Her vil naturlig nok bankene undertiden ha et avvikende syn. Det gjelder ikke minst de største forretningsbankene med størst vilje og evne til å ekspandere gjennom et stadig økende filialnett. Særlig ved spørsmål om oppkjøp av lokale banker kan det her bli konflikt mellom de offisielle retningslinjene og bankenes ønskemål. Stort sett må en vel imidlertid kunne si at meningsmotsetningene er blitt mildnet i løpet av det siste tiåret.

6. Samrådsmøter i distriktene.

Et viktig ledd i samarbeidet mellom Norges Bank og bankene er de regelmessige samrådsmøtene som holdes rundt i distriktene. Slike møter arrangeres gjerne av vedkommende avdeling av Norges Bank, og representanter både fra hovedsetet og avdelingen er til stede. Alle forretningsbankene og sparebankene i distriktet innbys til disse møtene. Formannen eller nestformannen i Norges Banks direksjon gir en redegjøring for den aktuelle økonomiske situasjon ute og hjemme med hovedvekten på de kredittpolitiske spørsmålene. Banksjefene tar opp til drøftelse aktuelle problemer i sine banker og i distriktenes næringsliv, og stiller spørsmål som søkes besvart av representantene for Norges Bank. Disse møtene har en stor nytteverdi for oss i Norges Bank. I et land med så betydelige distriktsmessige ulikheter som Norge er kontakt med ledelsen ikke bare for de største bankene, men også for bankene ute i distriktene av stor betydning. Vi har inntrykk av at også bankene på sin side setter pris på disse samrådsmøtene.

III. Norges Banks forhold til utenlandske banker og internasjonale organisasjoner

1. *Kontakten med utenlandske forretningsbanker.*

Norges Banks innskott i utenlandske, særlig i amerikanske, banker spilte i 1960-årene en viktig rolle når det gjaldt å lette norsk næringslivs, ikke minst skipsfartens og senere verftenes, låneopptak ute og også norske forretningsbankers virksomhet i utlandet. Etter som lånemulighetene ute stadig er lettet, har denne oppgaven blitt relativt mindre viktig enn før. Men også nå er det slik at innskott fra en sentralbank ofte er særlig velkomne. Det gjelder iallfall i USA og Storbritannia. På det europeiske kontinentet er sentralbankene nå i stadig større grad opptatt med å avvise kapitaltilgang utenfra. Norges Bank har ved plassering av valutareserven rettet seg etter de kontinentale sentralbankers ønskemål i så måte.

De administrerende direktører og andre representanter for de store forretningsbankene i utlandet med omfattende internasjonal virksomhet reiser mye og ofte. De ønsker gjerne forbindelse ikke bare med forretningsbankene og kundene i de landene de besøker, men er også meget aktivt interessert i kontakt med sentralbankene. Dette samarbeidet spiller en rolle både fra informasjonssynspunkt og nok også i noen grad som et slags statussymbol. For oss i Norges Bank gir disse meget hyppige besøkene omfattende og nyttige kunnskaper av stor verdi i det daglige arbeid.

2. *Bank for International Settlements.*

I en særstilling står Bank for International Settlements i Basel, der Norges Bank er aksjonær i likhet med de fleste andre sentralbanker. BIS var det sentrale forum for 1930-årenes

internasjonale økonomiske samarbeid. Et berømt vedtak i Bretton Woods i 1944 gikk inn for at BIS skulle likvideres når krigen var over. Grunnen var bankens politiske holdning, særlig i samband med det tsjekkosllovakiske gullet. Forslaget til dette vedtaket kom fra den norske delegasjonen med professor Wilhelm *Keilhau* som formann. Delegasjonen handlet på egen hånd i dette spørsmålet uten å forelegge saken for regjeringen. Men vedtaket ble aldri satt ut i livet. BIS fikk en ny blomstringsperiode etter krigen. Sentralbanksjefene og de øvrige medlemmene i styret for BIS har månedlige møter.

3. Norge i internasjonalt valutapolitisk samarbeid.

Det kan her være grunn til å understreke at Norge de siste 10 år har hatt en utsatt og vanskelig stilling på dette området. Norge er verken medlem av styret i BIS eller i den såkalte 10-landsgruppen av verdens største industriland. I OECD's arbeidsgruppe nr. 3 for internasjonale betalingsproblemer er Norge bare representert gjennom en observatør i den svenske delegasjon, og det har skapt vanskelige problemer i forhold til OECD å opprettholde selv denne beskjedne plass. De tre organene som her er nevnt, har i denne 10-årsperioden i realiteten sammen i stor utstrekning avgjort de viktigste mellomfolkelige betalings- og valutaproblemer, en avgjørelsesprosess Norge altså praktisk talt ikke har deltatt direkte i. Vi deler i så måte skjebne med en gruppe mindre industriland som Australia, Danmark, Finland, Østerrike osv. og med U-landene. Under disse omstendigheter har det måttet bli en viktig oppgave for Norges Bank så vidt mulig å bøte på manglende direkte representasjon gjennom å utnytte andre internasjonale kontaktmuligheter.

To forhold kan komme til å endre denne situasjonen. Det ene er opprettingen av den nye såkalte 20-landsgruppen under Det internasjonale valutafond. Den skal utrede og komme med forslag om reform av det internasjonale valutasystem. Denne nye gruppen vil, iallfall i stor utstrekning, ta over de funksjonene 10-landsgruppen har hatt, og vil i motsetning til

den inkludere representanter også for U-landene og de mindre industriland, for de nordiske lands vedkommende på en felles representasjonsbasis.

Det andre forholdet er muligheten av at Norge kan komme til å bli medlem av EF. Sentralbanksjefene i EF-landene har egne møter i Basel i forbindelse med styremøtene og nesten like hyppige som disse. Til disse møtene har siden i vår sentralbanksjefene også i søkerlandene vært innbudt. Finansministrene (i Norge handelsministeren) og sentralbanksjefene i søkerlandene har siden da også deltatt i EF's finansministermøter.

I EF's nye valutaordning spiller BIS en sentral administrativ og koordinerende rolle. Det samme gjelder EF's Comité Monétaire. Der er både deltakerlandenes og søkerlandenes finansdepartementer og sentralbanker representert.

4. Valutafondet, Verdensbanken og OECD.

Det internasjonale valutafondet og Verdensbanken er sammenlutninger der vedkommende lands regjeringer er medlemmer. Sentralbankene spiller likevel en viktig rolle. Ofte er vedkommende sentralbanksjef landets «Governor» i Det internasjonale valutafond. Sentralbankene har dessuten viktige tekniske oppgaver med på vegne av vedkommende stat å formidle operasjonene med Det internasjonale valutafond. Dette gjelder også for Norges vedkommende, der Norges Bank i 1969 tok over statens posisjon i Valutafondet. Dette var naturlig fordi forvaltningen må ses som et ledd i forvaltningen av landets valutareserver. Eksekutivdirektørene i styret for de to institusjonene kommer ofte fra sentralbankene. Det gjelder alle de tre eksekutivdirektørene Norge hittil har hatt i Valutafondet, og én av de to vi har hatt i Verdensbanken etter avtalen om rotasjon mellom de nordiske landene.

Staben i disse organisasjonene rekrutteres ofte fra sentralbankene. Norges Bank har alltid hatt et betydelig antall medarbeidere med permisjon i slike stillinger. For tiden gjelder det 6. Ved en slik tjenestegjøring kan en både yte en innsats i vedkommende institusjon og dra nytte av den økte sak-

kunnskap og den bredere kontakt som vedkommende medarbeider har oppnådd under sitt opphold i Washington.

Også i flere andre internasjonale organisasjoner vil representanter for sentralbanken ofte delta. Det har f. eks. gjeldt i styret for EPU og EMA, i en rekke andre av OECD's organer osv. I noen grad er det nok slik at de internasjonale institusjoner og organer som har et dominerende eller iallfall sterkt sentralbankinnslag, også bærer et visst preg av et slags internasjonalt presteskap eller, om en vil, en orden med sine ritualer, som likevel stort sett er av temmelig harmløs natur.

5. Sentralbankens stilling innad og utad.

Norges Banks arbeid med internasjonale økonomiske saker skjer i nøye samarbeid med myndighetene, spesielt Handelsdepartementet, og i samsvar med de retningslinjene for den økonomiske politikken som er trukket opp i nasjonalbudsjettet. Et vilkår for at sentralbanken skal kunne gjøre seg effektivt gjeldende i det internasjonale samarbeidet, er at banken og dens ledelse også formelt har den stilling, det ansvar og den grad av selvstendighet som er vanlig for andre lands sentralbanker.

IV. Sluttord

Det har formodentlig gått tilstrekkelig tydelig fram av det jeg har sagt, at et helt sentralt punkt for en moderne sentralbank er dens kontaktflate. Det sier seg selv at den må ta sikte på å ha gode og hyppige forbindelser med statsmaktene og med bankene i hjemlandet og utlandet og med internasjonale banker og institusjoner. Men heller ikke dette er nok. Den direkte kontakten med næringslivet er meget viktig. Det forholdet at Norges Bank gir tilrådinger om f. eks. adgangen til å ta opp obligasjonslån på det norske kapitalmarked, om adgangen til låneopptak i utlandet osv., hjelper i praksis til med å sikre denne kontaktflaten. Men den krever også aktivt arbeid ellers. I offentlige komitéer og organer deltar en rekke av Norges Banks medarbeidere på flere plan. Også det øker kontaktmulighetene.

Norges Bank har liten direkte makt. Slik bør det være. Men den har og bør ha innflytelse. Skal dens ord tillegges vekt, må den vite hva som hender ute og hjemme. Storting og regjering har det siste ordet. Når det er sagt, vil Norges Bank følge lojalt og energisk opp. Men vi ønsker fortsatt å kunne gi vår oppfatning til kjenne gjennom råd og initiativ før det siste ordet blir sagt. Og vi ønsker fortsatt å ha en organisasjonsform som gjør det mulig på effektivt vis å spille en slik rolle.

Jeg takker Norges Handelshøyskole for innbydelsen til å holde årets Kristofer Lehmkuhl-forelesning. Det har gitt en ny og velkommen utvidelse av kontaktflaten.

*Satt med 10 pkt. Garamond skrift
Trykt på 120 g matt Kremfarget Spesial
Omslaget 185 g grå satinert kartong
A. Garnæs Boktrykkeri A.s
Bergen*

*Trykt ved midler fra
Det Bergenske Dampskibsselskabs Handelshøyskolefond*